

NÖROPSİKANALİZİN EPİSTEMOLOJİSİ

Cevaplayan: Doç. Dr. Hakan Atalay*
Sorular: Emir H. Özel**

-Çift görünümlü tekçilik nöropsikanalizin epistemolojik yöntemini oluşturuyor. Bu yöntemi bize tek bir cümleyle anlatır mısınız?

Çift-görünümlü tekçilik, Solms'un da Beyin ve İç Dünya'da anlattığı gibi, bir ve aynı gerçeğin bizim tarafımızdan iki ayrı olguymuş gibi algılanmasından ibarettir.

-Çift görünümlü tekçiliğin nörofizyolojik olayları ve fenomenal yaşantıları aynı madalyonun iki yüzü gibi anlatması ve bunları birbirinden ayırtmaması ne gibi problemlere sebep oluyor?

Dikkat ederseniz, bunu problem olarak gören bizim zihinlerimiz, yoksa ele alınan konuların (diyelim, nörofizyolojik olayların ve fenomenal yaşantıların) bir şeyi problem olarak gördüklerini söyleyemeyiz. Çünkü diyalektik düşünmeye alışkın değiliz. Oysa bunu problem olarak değil de ufukumuzu genişleten bir bakış açısı olarak görürsek, problem olmaktan çıkar. Nitekim çift-görünümlü tekçilik nörofizyolojik olayları ve fenomenal yaşantıları bir ve aynı şey olarak görmez, sadece iki farklı şekilde algıladığımızı söyler. Dolayısıyla, baktığımız yerden, nörofizyolojik olaylar ve fenomenal yaşantılar hem birdir hem de farklıdır. Hem odur hem de değildir. Öyle olmasaydı, ışığın hem dalga hem de tanecik gibi davranmasını kabul etmez, bunu bir problem olarak görür, maddeyi anlamamızda bir ileri adım olarak nitelemezdik.

-Nöropsikanalizin felsefi yönünü açıklarken Mark Solms ve Oliver Turnbull diyalektiğe pek değinmiyor gibi gözüküyor. Diyalektik yöntemle nöropsikanalizin bir ilişkisi sizce mümkün müdür ya da var mıdır?

Her şey diyalektik, fakat oturmuş diyalektik maddeci bir felsefe henüz yok, bence. Nedeni de konuştuğumuz konuyla ilgili: Zihnin ve dünyanın doğasına dair bilgilerimiz, anlayışımız arttıkça, daha gelişkin bir diyalektik düşünme biçimine ulaşabileceğimizi sanıyorum. O yüzden, nöropsikanaliz diyalektik düşünmeye çok uygun bir disiplin. İlişkinin nasıl olacağını, nöropsikanaliz (ve benzeri çalışma alanları) ve diyalektik felsefeyle düşünenlerin karşılıklı etkileşimi belirleyecek gibi.

-Nöropsikanalizin Luria'nın dinamik lokalizasyonundan etkilendiği ve anatomo-klinik yöntemle vakaları incelediğini biliyoruz. Bu kavramları biraz açıkla mısınız?

Anladığım kadarıyla, Hughlings Jackson'dan Luria'ya, oradan Solms'a gelen bir çizgi var. Hastaların beyindeki lezyonlarının ortaya çıkardıkları klinik tablo ile onu ortaya çıkaran beyin bölgelerinin ilişkisinin anlaşılması üzerine kurulu. Luria tek tek dokuların ya da organların işlev görmediğini, hepsi bir sistem oluşturduklarından, ortak bir işlev için çalıştıklarını

* Yeditepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Psikiyatri A.B.D. Psikiyatrist-Psikoterapist.

** Cumhuriyet Üniversitesi, Psikoloji Bölümü Lisans öğrencisi

söylemişti. Örneğin, mide tek başına sindirim işlevi görmez, sindirim sisteminin bir parçası olarak işlev görür. Sinir sistemi de birbiriyle ilişkili parçaların ortak ve dinamik bir işlev gördüğü diğerlerinden daha da karmaşık bir sistemdir. Ayrıca, bu yöntem sadece lezyon bölgesinin kayıp işlevle ilişkilendirilmesi yoluyla değil, lezyonun ortaya çıkışıyla hangi işlevin baskıdan kurtulduğuna da bakmaya çalışır. Dolayısıyla, statik bir lezyon=işlev kaybı denklemiyle değil, dinamik işlevsel sürece yönelik bir araştırmadır.

-Nöropsikanalizin felsefi yönünde sizce ne gibi zayıflıklar var?

Nöropsikanalizin en büyük felsefi zaafı, sizin de az önce sorduğunuz gibi, arkasında bir felsefenin olmaması... Benim öngörüm, nöropsikanalizin kalıcı epistemik bir konum olmak yerine, sözgelimi, diyalektik felsefede, yeni bir epistemolojik dönüşüme mütevazı bir katkı sunacağı yönünde.

-Saffet Murat Tura nöropsikanalizin bilincin zor problemini ciddiye aldığını vurgulamıştı. Bu sizce doğru mu? Sizce çift görünümlü tekçilik bilinç problemine doyurucu bir yaklaşım sunuyor mu?

“Doyurucu” sıfatı yanıt vermemi zorlaştırıyor, fakat şunu söyleyebilirim: “Bilinç” gibi yüzyıllardır tartışılan çok önemli bir konuya nöropsikanaliz gibi genç bir disiplin şimdiden önemli katkılarda bulundu. Bunun en iyi örneği, Solms’un “Conscious Id” başlıklı makalesi. Bilinci her zaman düşünüldüğü gibi kortikal bir işlev olmaktan çıkarıp olması gerektiği gibi beyin sapına yerleştiriyor.

-Başka bir epistemolojiyle, örneğin diyalektik materyalizmle nöropsikanaliz mümkün olur muydu?

Sınırlarına erişen, gelişkin bir nöropsikanalizin ancak yine geliştirilmiş bir diyalektik maddeci felsefeyle mümkün olduğunu düşünüyorum. İkisinin de birbirine değerli katkılarda bulunacağı kanısındayım.

-Çift görünümlü tekçilik şu meşhur indirgeme yöntemiyle nasıl bir ilişki içerisinde? En nihayetinde fenomenal yaşantılarla fizyolojik süreçleri bir ve aynı şey olarak açıklıyor ama hepsi beyinde başlayıp biten şeyler, çift görünümlü tekçilik bu problemde nasıl kurtuluyor?

Galiba nöropsikanalizin geliştirici yanı da içine gizlice yerleşmiş olan bu diyalektik olabilir. Taraftarlarının bunun ne kadar farkında olduklarını bilmiyorum, ama bu yöntemi karşıtı hep akılda tutarak, herhangi bir indirgemeci (ya da yükseltmeci) yaklaşımın kategorik olarak karşı çıkmadan gittiği yere kadar götürülmesine ve sonra da diğer yanıyla bütünleştirilmesine izin vermek şeklinde tanımlayabilirim.

-Normalde bilimin gözlemediği şey fenomenal yaşantılarımızdan mı ibaret? Nörofizyolojik süreçler aslında sanılandan daha üstü kapalı açıklamalara mı sahip?

Gelişkin bir zihne sahip canlılar olarak dünyayı yaşama biçimimiz onunla kurduğumuz ilişkiye bağlı. Bu ilişki en başından beri hayatta kalma üzerine kurulu. Dolayısıyla, “fenomenal” yaşantılar adını verdiğimiz şey de bizim dünyayla kurduğumuz ilişki sırasında ortaya çıkan,

Spinoza'nın deyişiyile, duygulanımlar olarak tanımlanabilir. Duygulanımlar varolan potansiyel/sanal gerçeklikten ayrılarak ve onunla ilişki içinde kendini ifade eden, belirginleşen, aktüel gerçeklere dönüşen "olgu"lar. Bizim "bilmemizi" mümkün kılan hareketler. Daha ötesi "tin" üzerine bir tartışmayı gerektirir.

-Tura bir yazısında çift görünümlü tekçiliğe, beynin her nöral aktivitesinin fenomenal bir yaşantıyla bağdaşmadığını ancak çift görünümlü tekçiliğin böyle bir iddiası olduğunu vurgulayıp şöyle bir eleştiri getiriyor: "Hangi fiziko-kimyasal beyin aktivitesi yüzünün bir de fenomenal yüzü vardır? Çift görünümlü tekçilik bu soruyu yanıtızsız bırakır." Sizin bu konuyla ilgili görüşleriniz nelerdir?

Dikkat ettiyseniz, yanıtlarımın hiçbirinde, siz kullanmadığınız sürece, "fenomenal" terimini kullanmadım. Filozof değilim ve felsefeyi bildiğimi söyleyemem. "Fenomenal" bana hep felsefi bir terim olarak görünüyor. Ben psikiyatristim; kendi yaşadıklarımı, çevremdekileri, hastalarımınkini anlamaya çalışıyorum. Yaşarken hissedilenlere, düşünülenlere "fenomenal" deniyorsa, bunlar da benim için nörofizyolojik olaylar kadar gerçektir. Dolayısıyla, ben bir yandan nörofizyolojik bir olay, öte yandan bir beyin aktivitesi görmüyorum; tek bir yaşantı hissediyorum. Belki Schopenhauer'in "Spinoza der ki, bir itmeyle hareket ettirilen taşın eğer bilinci olsaydı, kendi istenciyle hareket ettiğini sanırdı. Ben buna, taşın bunda haklı olduğunu ekliyorum" sözü açıklamama yardımcı olur.

-Çift görünümlü tekçiliğe getirilen yapıcı eleştirilerden sonra sizce bu yöntemin geliştirilmesi mümkün müdür? Yani çift görünümlü tekçilik geliştirilmeye açık mıdır?

Ursula Le Guin'in ve antik halkların tersine :-), adların çok önemli olduğunu düşünmüyorum, ama bildiğim bir şey var: Dünya bize hep iki yüzüyle (karşıtlarıyla birlikte desem yanlış olur mu acaba?) görünüyor. Adı başka bir şey de olsa, beyin ve zihin ilişkisini anlamak için bize yardımcı olacak her yaklaşıma açığım.

-Ne tam düalizm ne de tam materyalizm! Sizce çift görünümlü tekçilik bu konuda bir arabulucu mu yoksa gerçekten özgün bir yöntem mi?

Özgün bir yöntem olmadığı ortada... Bir geçiş perspektifi, daha ileriye atlamak için suyun içine konan bir taş. Daha fazlası olduğunu sanmıyorum.

-Freud'un erken dönem çalışmalarında da bu epistemolojik yöntemin izlerini yakalamamızın mümkün olduğu söylenebilir mi? Freud, o meşhur "Project for a Scientific Psychology" isimli eserinde böyle bir yöntemle mi çalışmıştı?

Bence Freud hayatı boyunca aklında ve doğal olarak kuramsal çalışmasında çelişkileri bir arada tutabilme becerisi sayesinde çok derin içgörüler kazandırdı bize. Olanı, olmasına izin vererek anlamaya çalıştı. Hayatının ilk yıllarında sinirbilim alanında çalıştı, o olmayınca keskin bir dönüşle psikanalizi geliştirdi. Onun için baştan itibaren nöropsikanalitik bir tutum içinde olduğunu söyleyemeyiz. Ancak, sinirbilimde öğrendiklerini psikanalitik öğretisi içine yedirmeyi de çok iyi becermiştir. Bunun bilinçli bir tutum olduğunu düşünmüyorum, ama bize bıraktığı mirası epey zenginleştirdiğini sanıyorum.